

Національна академія педагогічних наук України

Інститут проблем виховання

ГРИЦІВ ТЕТЯНА ГРИГОРІВНА

УДК: 373.3.015.31:172.15:39(= 161.2)

**ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО БАТЬКІВЩИНИ У
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті проблем виховання НАПН України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник
Журба Катерина Олександрівна,
Інститут проблем виховання НАПН України,
головний науковий співробітник лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Сойчук Руслана Леонідівна,
Рівненський державний гуманітарний університет,
завідувач кафедри педагогіки початкової, спеціальної та вищої освіти.

кандидат педагогічних наук, доцент
Гавлітіна Тетяна Миколаївна,
Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, проректор з науково-педагогічної роботи.

Захист дисертації відбудеться «30» березня 2021 р. о 14. 00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.454.01 в Інституті проблем виховання НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9.

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті <http://www.ipv.org.ua> та у науковій частині Інституту проблем виховання НАПН України (04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9).

Автореферат розіслано « » лютого 2021 р.

Учений секретар спеціалізованої вченої ради Л. В. Гончар

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Нинішні соціально-економічні ускладнення відбиваються на ставленні громадян до своєї країни й розумінні ними своєї ролі у її становленні. Відтак, актуалізується необхідність формування нового типу громадянина – не лише освіченого, але й критично мислячого, національно свідомого, відповідального за долю своєї Батьківщини.

Наукове осмислення народної педагогіки як компонента національної культури може слугувати ефективним джерелом національного самоусвідомлення українства та подолання кризових явищ у суспільстві за умови максимального впровадження у зміст освітньої галузі культурно-історичних надбань і традицій українського народу.

Право на формування особистості в умовах національного культурного середовища гарантоване Конституцією України та Конвенцією про права дитини. Сучасне розуміння важливості виховання ціннісного ставлення до Батьківщини визначається Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Законами України «Про стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 рр.» (2015), «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020); Концепцією громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (2012), Концепцією національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015), Концепцією реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016), Програмою українського патріотичного виховання дітей і молоді (2014), Програмою «Нова українська школа» у поступі до цінностей (2018).

Питання виховання ціннісного ставлення до Батьківщини перебувало у полі зору таких педагогів, як: К. Журба, І. Зязюн, В. Киричок, Г. Назаренко, О. Савченко, К. Чорна, І. Шкільна. Проблема формування цінностей у дітей різного віку різнобічно розглянута у працях: Т. Бутківської, А. Здравомислова (трактування цінностей як найважливішого регулятора суспільної поведінки з позиції соціологічного підходу); П. Ігнатенка, Л. Крицької, О. Сухомлинської (моральні цінності виховання як один із провідних механізмів впливу на виховання особистості); О. Вишневського, О. Кононко, О. Ярмоленка (формування ціннісних ставлень у дітей з позиції системного підходу).

Ціннісні основи народного виховання як фактор, що формує внутрішню структуру особистості і визначає основні стратегічні цілі її життя розглянуто у працях психологів (Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Виготський, Г. Костюк).

Народно-педагогічний потенціал, представлений у працях Г. Ващенко, Б. Грінченка, О. Духновича, І. Огієнка, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського є важливим у вихованні ціннісного ставлення зростаючої особистості до Батьківщини. Різні грані виховання ціннісного ставлення до Батьківщини висвітлювали А. Бойко, А. Драгул (національно-культурні традиції народу), М. Стельмахович, О. Столяренко, В. Струманський (народознавчі основи

виховання), О. Докукіна, В. Постовий, О. Семенов (виховні ідеали та сімейні цінності української сім'ї).

У сучасних дисертаційних дослідженнях висвітлюються різні аспекти народної педагогіки у вихованні молодого покоління, а саме: виховання ціннісного ставлення до себе у старших дошкільників засобами народної педагогіки Слобожанщини (С. Світлична); формування морально-етичних цінностей молодших школярів засобами українського народознавства (М. Генік); виховання громадянських якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю (О. Стаєнна); формування у молодших школярів ціннісного ставлення до рідного краю (К. Шевчук); традиції української етнопедагогіки як фактор формування національної самосвідомості молодших школярів (Г. Кловак).

Водночас, незважаючи на значний науковий доробок, проблема виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки ще не знайшла достатнього висвітлення у педагогічних дослідженнях.

Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена також рядом *суперечностей* між:

- зростаючими вимогами українського суспільства щодо виховання ціннісного ставлення до Батьківщини в сучасних умовах і відсутністю цілісної системи такого виховання в освітньому просторі української школи;

- значним потенціалом позакласної роботи в освітньому процесі початкової школи у плані використання потенціалу народної педагогіки та його неповною реалізацією на практиці;

- між необхідністю формування у молодших школярів ціннісного ставлення до Батьківщини засобами народної педагогіки і недостатньою підготовленістю педагогів до такої діяльності.

Актуальність, теоретична і практична значущість і визначені суперечності зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: *«Виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є структурною частиною комплексної науково-дослідної теми лабораторії громадянського, морального та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання НАПН України «Виховання моральної самосвідомості зростаючої особистості в позакласній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів» (державний реєстраційний №0114U002125). Тема дисертаційної роботи затверджена вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України (протокол № 3 від 25 лютого 2016 р.) та узгоджена Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол 3 від 29 березня 2016 р.).

Мета дослідження: на основі аналізу наукових джерел з проблеми дослідження теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови та методику виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки.

Завдання дослідження:

1. Шляхом теоретичного аналізу уточнити сутність понять «ціннісне ставлення до Батьківщини», «виховання ціннісного ставлення до Батьківщини», «вихованість ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів».

2. Виявити потенціал народної педагогіки в освітньому процесі початкової школи у контексті виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів.

3. Обґрунтувати базові моральні цінності, механізми, функції та структуру ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів.

4. Визначити критерії і показники й схарактеризувати рівні вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів.

5. Розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки.

Об'єкт дослідження – процес виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки.

Предмет дослідження – педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: філософські та психолого-педагогічні погляди на природу цінностей та ціннісних ставлень (І.Бех, В. Василенко, А. Здравомислов, В. Кремень, А. Лазарук, А. Лазурський, В. Тугаринов); ідеї людинотворчої сутності культури (І. Шинкарук); положення особистісно орієнтованого (І. Бех); культорологічного (Л. Виготський); компетентнісного (Б. Ельконін, І. Зязюн); діяльнісного (Б. Ананьєв, О. Леонтєв) підходів; педагогічні теорії виховання у дітей морально-духовних цінностей українського народу (Г. Ващенко, О. Вишнівський, О. Духнович, І. Огієнко, Ю.Руденко, С. Русова, Г. Сковорода, М. Стельмахович, О. Сухомлинська, В. Сухомлинський, Є.Сявак, К. Ушинський, К. Чорна); ідеї про закономірності розвитку дітей молодшого шкільного віку (Л. Божович, В. Киричок, О. Савченко); дослідження сучасних теоретичних засад патріотичного виховання дітей та учнівської молоді (І. Бех, Г. Назаренко, К. Журба, К. Чорна, І. Шкільна), національно-культурної ідентичності (О. Докукіна, К. Журба, С. Федоренко).

Для вирішення поставлених завдань на різних етапах педагогічного експерименту було використано комплекс взаємопов'язаних **методів дослідження:**

– *теоретичні*: аналіз, систематизація, порівняння наукових підходів, положень, визначень та узагальнення для з'ясування сутності основних понять дослідження; визначення критеріїв, показників, рівнів вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів; обґрунтування педагогічних умов виховання ціннісного ставлення до Батьківщини в учнів молодшого шкільного віку засобами народної педагогіки;

– *емпіричні*: діагностичні (анкетування, бесіди, тестування, інтерв'ювання, педагогічні ситуації, пряме та опосередковане педагогічне спостереження), аналіз продуктів творчої діяльності дітей («незакінчені речення»), авторські методи і

методики з метою конструювання форм та способів взаємодії педагогів, батьків, учнів; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний етапи), експертне оцінювання – з метою визначення динаміки рівнів вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини в учнів молодшого шкільного віку на різних етапах дослідження та перевірки доцільності обґрунтованих педагогічних умов виховання ціннісного ставлення до Батьківщини в учнів молодшого шкільного віку засобами народної педагогіки;

– *статистичні*: методи математичної статистики (t-критерій Стюдента) з метою обробки експериментальних даних і підтвердження достовірності одержаних результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

– *вперше* теоретично обґрунтовано педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки (створення виховного середовища закладу загальної середньої освіти стосовно виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів на основі народно-педагогічного досвіду; підготовка педагогів до роботи з виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів на основі народної педагогіки; реалізація проєктної технології виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки);

– *схарактеризовано* базові цінності (любов до Батьківщини, безкорисливе піклування, самоповага); механізми (національно-культурна ідентичність та національна самосвідомість), функції (аксіологічна, виховна, активно-перетворювальна, самовиховна, регулятивна, гуманістична) виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів; розроблено проєктну *технологію* виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки;

– *уточнено* сутність понять: «ціннісне ставлення до Батьківщини» як особистісного феномену, який визначає значимість Батьківщини у житті молодшого школяра, детермінованої національною самосвідомістю та національно-культурною ідентичністю, що спонукає до відповідної моральної поведінки і проявляється у любові до Батьківщини, безкорисливому піклуванні і самоповазі; «виховання ціннісного ставлення до Батьківщини» як багаторівнева система, яка у певній послідовності взаємопов'язаних компонентів забезпечує виховання національної самосвідомості, особистісно-психологічних феноменів національно-культурної ідентичності, що забезпечують вироблення емоційно-вольових установок особистості на національні ідеали, любов до Батьківщини, безкорисливе піклування і самоповагу на основі народознавчого потенціалу України; «вихованість ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів» як результат цілісного виховного впливу на молодших школярів засобами народної педагогіки, спрямованого на розширення кола знань, уявлень дітей про Батьківщину, які через гуманістичні переживання реалізуються у їхній поведінці;

– *визначено* компоненти вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів (когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий) і критерії

(«знання про ціннісне ставлення до Батьківщини»; «бажання виявляти ціннісне ставлення до Батьківщини»; «прояв ціннісного ставлення до Батьківщини у реальній діяльності») з відповідними показниками та рівні (високий, достатній, середній, низький) вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів;

– *подальшого розвитку* набули ідеї використання проектної технології у вихованні ціннісного ставлення до Батьківщини на основі потенціалу народної педагогіки; зміст, форми і методи виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у впровадженні в освітній процес початкової школи діагностичного інструментарію для визначення рівнів вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів; педагогічних умов виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки; відповідно розробленої проектної технології (24 год.), яка реалізовувалась у позакласній роботі і передбачала використання потенціалу народної педагогіки.

Результати дослідження, основні положення та висновки дисертаційної роботи можуть бути використані вчителями початкових класів, вихователями групи продовженого дня, педагогами закладів позашкільної освіти, науково-педагогічними працівниками закладів вищої освіти для розширення курсу лекцій, практичних і семінарських занять з навчальних дисциплін «Теорія і методика виховання», «Методика виховної роботи»; у системі післядипломної педагогічної освіти, а також з метою написання підручників, навчально-методичних посібників та методичних рекомендацій.

Результати дисертаційного дослідження **впроваджено** в освітній процес: Росохацької загальноосвітньої школи I-III ступенів Чортківського району Тернопільської області (довідка № 58 від 2 жовтня 2020 р.); Горішньовигнанського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів – дошкільний навчальний заклад» Чортківського району Тернопільської області (довідка № 63 від 5 жовтня 2020 р.); Тернопільської загальноосвітньої школи I-III ступенів №20 імені Руслана Муляра (довідка № 239 від 12 жовтня 2020 р.); Кривченської загальноосвітньої школи I-III ступенів Борщівського району Тернопільської області (довідка № 43 від 9 жовтня 2020 р.); Орининської загальноосвітньої школи I-III ступенів Кам'янець-Подільського району Хмельницької області (довідка № 130 від 15 жовтня 2020 р.); Софіївсько-Борщагівського навчально-виховного комплексу «Спеціалізована школа I-III ступенів–загальноосвітня школа I-III ступенів» Києво-Святошинської державної адміністрації Київської області (довідка №53 від 16 жовтня 2020 р.).

Особистий внесок здобувача. У статті Education of the value attitude in younger pupils in the project technology «The tree of life – the tree of genus» (співавтор С. Гриців) – дисертанту належить розробка методики проектної технології родинного дерева.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і практичні результати дослідження було представлено у виступах і повідомленнях на

науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – Міжнародна Карпатська Школа «Косів 2017»; творчо-експериментальна група «Етнодизайн у контексті українських національних традицій та євроінтеграції» (м. Косів, 2017); Друга Міжнародно-практична конференція до 10-річчя заснування хортингу «Хортинг – національний бренд України у світі: Олімпійська перспектива» (м. Ірпінь, 2019); круглий стіл у рамках Дев'ятої міжнародної виставки «Сучасні заклади освіти» та Сьомої міжнародної виставки за кордоном «WordEdu» (м. Київ, 2018); *всеукраїнських* – Всеукраїнська науково-практична конференція «Теоретико-методологічні засади та світоглядні орієнтири національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді» (м. Київ, 2016); Всеукраїнська науково-практична конференція «Особистість у виховному просторі зростання: від дитинства до юності» (м. Київ, 2017); Всеукраїнська науково-практична конференція «Особистість у просторі виховних інновацій» (м. Київ, 2018); Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Сучасний вчитель початкової школи: проблеми і перспективи в контексті освітньої реформи» (м. Рівне, 2019); Всеукраїнська науково-практична конференція «Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах» (м. Київ, 2019); Всеукраїнська науково-практична е-конференція «Імплементация інклюзивної освіти в контексті реформування Нової української школи» (м. Рівне, 2020); Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція «Україно моя вишивана: етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки» (Київ, 2000); Львівський фестиваль гуманної педагогіки «Сім'я – лоно культури» (м. Львів, 2018); науково-практичний семінар «Василь Сухомлинський і сучасне довкілля» (м. Київ, 2018).

Результати дослідження обговорювались на засіданнях лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання НАПН України (2015-2019), звітних наукових конференціях Інституту проблем виховання НАПН України (2015-2019).

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено у 13 наукових публікаціях, з яких 12 є одноосібними. З них: 5 статей у наукових фахових виданнях України та 1 стаття у зарубіжному науковому виданні; 5 наукових праць у збірниках матеріалів конференцій, 2 праці, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (408 найменувань, з них 16 найменувань іноземною мовою), 5 додатків на 183 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 413 сторінок, з них 181 сторінка основного тексту. Дисертація містить 13 таблиць та 36 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, теоретико-методологічні основи, методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, подано

інформацію про впровадження та апробацію результатів дослідження, публікації, структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі – *Теоретичні засади виховання ціннісного ставлення до Батьківщини засобами народної педагогіки* здійснено теоретичний аналіз наукових праць з філософії, народознавства, психології, педагогіки; уточнено сутність понять «ціннісне ставлення до Батьківщини», «виховання ціннісного ставлення до Батьківщини», «вихованість ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів», визначено базові цінності, психологічні механізми, функції виховання ціннісного ставлення до Батьківщини; визначено компоненти, критерії, показники, схарактеризовано рівні вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини; висвітлено результати констатувального етапу експерименту.

Філософська основа виховання ціннісного ставлення до Батьківщини базується на системі наукових знань про людське буття, пізнання й мораль, народ, націю і державу (І. Вишенський, С. Гогоцький, Іларіон, В. Ласевич, В. Мономах, О. Потєбня, Ф. Прокопович, Г. Сковорода, Є. Славинецький, М. Смотрицький, К. Ставронєцький, Д. Чижевський, П. Юркевич), філософських ідей (М. Костомаров, П. Куліш, І. Франко, Т. Шевченко).

З другої половини ХІХ ст. – початку ХХ ст. зростає інтерес до народної педагогіки як засобу ціннісного ставлення до Батьківщини, відбувається зародження і формування народно-педагогічних поглядів (І. Вагилевич, Я. Головацький, О. Попович, В. Сімович, С. Смоль-Стоцький, М. Шашкевич, Ю. Федькович).

Основні тенденції ціннісного ставлення до Батьківщини у розвитку педагогічної думки того часу відображені у працях історико-етнографічного спрямування (М. Костомаров, М. Сумцов П. Чубинський), натурфілософії (Б. Грінченко, М. Грушевський, М. Драгоманов, О. Кониський, В. Науменко, І. Франко).

Народознавчі, етнографічні, народно-педагогічні дослідження (Ф. Вовк, О. Воропай, Н. Гаврилюк, Н. Загида, О. Кравець, Д. Лепкий, А. Малинка А. Онищук) розкривають стереотипи та механізми передачі досвіду з метою виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у контексті моральних цінностей, вироблених народом протягом віків.

Необхідність виховання на основі народно-педагогічного потенціалу обстоювали Б. Грінченко, О. Духнович, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський.

У дослідженнях Ю. Губка, П. Ігнатенка, Л. Крицької, Н. Косаревої, Ю. Руденка, В. Поплужного, З. Сергійчука, Р. Скульського, Є. Сявакко доводиться вплив народної педагогіки на формування у дітей національного світогляду та ціннісного ставлення до Батьківщини, патріотичної та громадянської позиції.

Аксіологічне поле з позиції етнопедагогіки та національно-культурні традиції як історично усталені чинники впливу на підростаюче покоління характеризували А. Бойко, А. Драгул; народознавчі основи виховання –

М. Стельмахович, О. Столяренко, В. Струманський; виховні ідеали та цінності української сім'ї – О. Докукіна, Л. Повалій, В. Постовий, О. Семенов.

Психологічні аспекти виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у дітей через ставлення особистості до народу, Батьківщини, держави та самої себе розглядали Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Виготський, Г. Костюк. Механізми впливу на формування особистості з урахуванням рис та менталітету обґрунтовували О. Любар, В. Мосіяшенко, Д. Федоренко; засади національного виховання – М. Боришевський, Т. Буяльська, П. Кононенко, С. Рябов, І. Тараненко, П. Щербань.

До питання виховання дітей різних вікових категорій на основі національних цінностей і патріотизму зверталися І. Зязюн, В. Киричок, Г. Назаренко, О. Савченко, К. Чорна, І. Шкільна; формування у підлітків національно культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах обґрунтували І. Бех, К. Журба.

Визначено методологічні підходи (діяльнісний, культурологічний, особистісно-зорієнтований та компетентнісний) та принципи (науковості, об'єктивності, історизму, суб'єктивності виховання, творчості, рефлексивності, результативності, конструювання виховного простору та проєктування, індивідуальності, самоактуалізації, вибору, творчості та успіху, довіри, ампліфікації (збагачення, підсилення, поглиблення) дитячого розвитку, співробітництва, на основі яких здійснюється процес виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів.

Виявлено потенціал народної педагогіки в освітньому процесі початкової школи у контексті виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів, а саме: 1) з'ясовано, що ціннісне ставлення до Батьківщини ґрунтується на національно-культурній ідентичності особистості, як особистісно-соціальному феномені, що визначає відчуття своєї належності до Батьківщини, нації, родини, сім'ї та природного середовища, а також потребу в оволодінні, збереженні та передачі культурної спадщини свого народу; 2) змістове наповнення засобів народної педагогіки має не тільки пізнавальне значення про життя українського народу, – в ньому зафіксовані моральні норми та правила життя, що є основою формування ціннісних ставлень; 3) народна педагогіка в своїй основі реалізує запити програми нової української школи, згідно компетентнісного підходу виховання, де знання, крім інформаційного, мають ще й ціннісне навантаження з виховною метою; 4) фольклор, казки, пісні, звичаї та традиції впливають на формування інтелектуальної сфери у дитини, збагачуючи її народними інструментами пізнання основ життя, згідно культурологічного підходу, орієнтуючи молодших школярів на осмислення культури і традицій рідного народу.

На підставі здійсненого теоретичного аналізу нами визначено базові цінності (любов до Батьківщини, безкорисливе піклування, самоповага); психологічні механізми (національно-культурна ідентичність та національна самосвідомість); функції (аксіологічна, виховна, активно-перетворювальна,

самовиховна, регулятивна, гуманістична), які активно задіяні у процесі виховання ціннісного ставлення до Батьківщини засобами народної педагогіки.

Нами було уточнено поняття «ціннісне ставлення до Батьківщини» як особистісного феномену, який визначає значимість Батьківщини у житті молодшого школяра, детермінованої національною самосвідомістю та національно-культурною ідентичністю, що спонукає до відповідної моральної поведінки і проявляється у любові до Батьківщини, безкорисливому піклуванні, самоповазі.

З'ясовано, що «виховання ціннісного ставлення до Батьківщини» являє собою багаторівневу систему, яка у певній послідовності взаємопов'язаних компонентів забезпечує виховання національної самосвідомості, особистісно-психологічних феноменів національно-культурної ідентичності, що забезпечують вироблення емоційно-вольових установок особистості на національні ідеали, любов до Батьківщини, безкорисливе піклування і самоповагу на основі народознавчого потенціалу України.

«Вихованість ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів» нами трактується як результат цілісного виховного впливу засобами народної педагогіки, спрямованого на розширення кола знань, уявлень про Батьківщину, які через гуманістичні переживання реалізуються у поведінці дітей.

Визначено компоненти вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини: когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий; критерії вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини з відповідними показниками.

Критерієм когнітивного компоненту є – «знання про ціннісне ставлення до Батьківщини» (знання, уявлення, усвідомлення про культурну спадщину українського народу; знання традицій народної педагогіки; знання про такі цінності, як любов до Батьківщини, безкорисливе піклування, самоповагу).

Критерій емоційно-ціннісного компоненту – «бажання виявляти ціннісне ставлення до Батьківщини» (сприйняття культурної спадщини українського народу, традицій народної педагогіки; бажання виявляти такі цінності, як любов до Батьківщини, безкорисливе піклування, самоповагу).

Критерій поведінкового компоненту – «прояв ціннісного ставлення у реальній діяльності» (уміння дотримуватись народного етикету, звичаїв, традицій; уміння виявляти любов до Батьківщини, безкорисливе піклування, самоповагу у поведінці).

На основі визначених критеріїв і показників схарактеризовано рівні вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів (високий, достатній, середній, низький).

Високий рівень вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів відзначається ґрунтовними, міцними знаннями дітей про культурну спадщину нашого народу, його звичаї та традиції, моральні норми поведінки, в яких відображені цінності любові до Батьківщини, безкорисливого піклування, самоповаги; високим розвитком власних емоційно-психологічних характеристик, які є достатньо стійкими; характеризується високим рівнем соціального та емоційного інтелекту, позитивною мотивацією та визначеною

активною позицією. Їх вирізняє впевненість у собі, стійкість намірів та глибина рефлексії, яка мотивується ціннісним ставленням до Батьківщини. Практична діяльність молодших школярів із високим рівнем ціннісного ставлення до Батьківщини відповідає моральним нормам, сформованим українським народом упродовж вікової практики, де модель поведінки і вчинки визначають позитивну життєву позицію.

Достатній рівень вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів характеризується значним обсягом знань про культуру свого народу, його звичаї та традиції, моральні норми поведінки, в яких відображені цінності любові до Батьківщини, безкорисливого піклування, самоповаги; достатнім рівнем соціального, емоційного інтелекту, позитивною мотивацією, певною емоційною стабільністю в осягненні ціннісного ставлення до Батьківщини. Рефлексивність є достатньою для відображення усвідомлених норм поведінки згідно ціннісного ставлення до Батьківщини, де у практичній діяльності виражається достатньо активною життєвою позицією.

Для дітей молодшого шкільного віку із *середнім (задовільним) рівнем* вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини характерні неповні знання, уявлення, усвідомлення про історичне минуле України, мову, культуру, фольклор, звичаї, традиції, які сформувалися у процесі життєдіяльності українського народу. Діти не володіють ґрунтовними судженнями та переконаннями стосовно цінностей любові до Батьківщини, безкорисливого піклування, самоповаги, не вміють чітко визначити їх роль у житті кожної людини, родини, суспільства, не усвідомлюють необхідності керуватися ними у власній поведінці. У молодших школярів наявні як гуманістичні, так і егоїстичні мотиви в осягненні ціннісного ставлення до Батьківщини. Їх вирізняє емоційна нестійкість, мінливість настрою, непевненість у собі. Рефлексивність у них невисока. Для них характерна невисока національна самосвідомість та національно-культурна ідентичність, наявність неактивної життєвої позиції стосовно прояву любові до Батьківщини, безкорисливого піклування, самоповаги.

Низький рівень вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів виявляється обмеженими чи неправильними знаннями, уявленнями, усвідомленням про Україну, мову, культуру, моральні норми, фольклор, народні звичаї і традиції, мінливістю або відсутністю ціннісних ставлень до Батьківщини на основі потенціалу народної педагогіки. Рівень соціального та емоційного інтелекту у цих молодших школярів недостатній, а також наявна пасивна життєва позиція молодших школярів стосовно ціннісних ставлень до Батьківщини та реалізації моральних норм поведінки. Рефлексивність відсутня. Ставлення до оточуючих, соціуму, природного середовища негуманне, характеризується байдужістю, слабо виражені прояви таких цінностей, як любов, безкорисливе піклування, самоповага у реальній діяльності.

Констатувальним експериментом було охоплено 403 учнів 1–4-х класів та 16 вчителів закладів загальної середньої освіти Тернопільської, Хмельницької, Київської областей. В експериментальних групах було 78 учнів 1–2-х класів та

118 учнів 3–4-х класів; у контрольних групах 104 учні 1–2-х класів і 103 учні 3–4-х класів відповідно.

Для розв'язання завдань констатувального експерименту використовувався комплекс діагностичних методів (інтерв'ювання, пілотажна бесіда, тести, анкети, педагогічні ситуації, опитування, індивідуальні бесіди, опосередковане педагогічне спостереження, методика «незакінчені речення», модифікована анкета для учнів «Діагностика національно-культурної ідентичності школярів» К. Журби.

У результаті проведення констатувального етапу дослідження виявилось, що найбільша кількість дітей молодшого шкільного віку перебуває на середньому (37,2 %) за всіма компонентами (когнітивним, емоційно-ціннісним, поведінковим) вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини. Спостережено, що на низькому рівні перебуває 28,2 % молодших школярів; на достатньому – 26,3 % дітей молодшого шкільного віку. Високий рівень вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини зафіксовано лише у 8,3 % учнів 1–4-х класів.

З'ясовано, що причиною такого стану є, зокрема, недостатня культурологічна підготовка вчителів і батьків, відсутність системи у вихованні дітей на основі народної педагогіки, недостатнє використання можливостей навчальних предметів і позакласної роботи щодо використання засобів народної педагогіки у вихованні ціннісних ставлень до Батьківщини в учнів 1–4-х класів, одноманітність і неефективність змісту, форм і методів традиційного виховання.

У другому розділі – **«Педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки»** теоретично обґрунтовано педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки; розкрито перебіг формульованого етапу експерименту; проаналізовано результати дослідження.

На підставі теоретичного дослідження і результатів констатувального етапу експерименту визначено й обґрунтовано педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки, а саме:

1) створення виховного середовища закладу загальної середньої освіти стосовно виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів на основі народно-педагогічного досвіду;

2) підготовка педагогів до роботи з виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів на основі народної педагогіки;

3) реалізація проєктної технології виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки.

З метою створення виховного середовища закладу загальної середньої освіти стосовно виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів на основі народно-педагогічного досвіду (перша педагогічна умова) ми опиралися на закономірності і закони виховання молодшого школяра І. Беха, які дозволили трансформувати зовнішньо детермінований виховний процес у внутрішньо зумовлений. Використані нами засоби народної педагогіки (звичаї,

традиції, свята, фольклор) сприяли створенню атмосфери одухотворення, духовного наповнення, нарощування Я-духовного через духовну основу українського народу.

Впровадження педагогами таких законів, як: діяння особистості; постійного нарощування вихованцем «Я-духовного»; максимальної духовної наповненості життя особистості; від духовності до одухотвореності особистості; перебування у духовній аурі; мотиваційно-ціннісної узгодженості вчинкової діяльності особистості; створення виховного простору з високою акустикою духовного світу; раціональної душевної таємничості-відкритості; духовної гнучкості; запобігання парадоксу у віковому становленні вихованця; «Пізнай самого себе» та метазакону розвивального виховання «Знання слід перетворити у вчинки» дозволило створити сприятливе виховне середовище для виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів.

Для організації виховного середовища бралася до уваги гуманістично-орієнтована розвивальна модель виховання (за І. Бехом), що передбачала використання суб'єкт-суб'єктної (сміслоактуалізуючий діалог) та соціально-педагогічної (виховний простір проєктів) стратегій.

Реалізація другої педагогічної умови - *підготовка педагогів до роботи з виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів на основі народної педагогіки* – здійснювалася упродовж 6-ти місяців у ході циклу семінарів-практикумів «Виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у початковій школі на основі народної педагогіки». Розвиток професійно-педагогічної культури майбутнього педагога ґрунтувався на принципі створення цілісного культурно-освітнього простору, оволодіння особистістю цінностями, як основи життєдіяльності, відповідального ставлення до оточуючого світу, до Батьківщини, суспільства, держави.

На цьому етапі використовувалися такі форми роботи, як: лекція-огляд педагогічних творів духовного спрямування, лекція-бесіда, семінар, практичне заняття, тренінг, перегляд відкритих занять тощо. Високу ефективність показав тренінг з вчителями «Рідне слово у виховній палітрі педагога», а також доведено дієвість проєктної технології, яка допомогла педагогам зануритися в українську культуру, осмислити історичний шлях українського народу, набути чіткі уявлення про установки, стереотипи, ментальність, національний характер, національну ідею та ідентифікувати себе як представника української нації, сформулювати готовність до розв'язання викликів, які стоять перед сучасною освітою.

Третя педагогічна умова – *реалізація проєктної діяльності виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки* – передбачала впровадження проєктної технології виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки як ефективного інструменту для набуття нових знань, навичок і цінностей, необхідних для всебічного розвитку особистості молодшого школяра.

Наскрізною ідеєю проєктної технології є ідея Світового дерева або родового дерева «Дерево Роду – дерево життя» як моделі буття українців, де

акумульовані цінності та систематизовані засоби народної педагогіки, спрямовані на виховання ціннісного ставлення до Батьківщини.

Метою проєктної технології було формування у молодших школярів мотивації до вивчення культурної спадщини України; засвоєння цінностей любові до Батьківщини, безкорисливого піклування, самоповаги засобами народної педагогіки та вироблення відповідної поведінки.

Розроблена нами проєктна виховна технологія «Культурна спадщина моєї Батьківщини» (24 год.) була розрахована на дванадцять тижнів (чотири блоки по три тижні) відповідно до вікових особливостей дітей молодшого шкільного віку й включала широке використання різноманітних ігрових методик, що забезпечувало інтерес дітей до такого виду діяльності та її ефективність. Проєктною технологією було передбачено такі форми роботи, як: робочі майстерні «Мамина казка, мамина ласка», «Великоднє дійство»; години спілкування «Батькове влучне слово», «Родове дерево – як символ українського роду»; виховні години «Родинна оселя – частина мого серця», «Моя земля – земля моїх батьків»; тренінг «Яка ціна слова?»; майстер-класи «Обереги роду», «Зберігаймо завіти батьків»; пісенний релакс «Любов до Батьківщини у піснях народу»; конференція «Віночок родинних свят»; заходи «Барвисте слово»; «Батько – глава сім'ї, а мати – берегиня домашнього вогнища», творчі практикуми «Світ народних ігор», «Мальована скриня».

Кожен тематичний блок мав свою узагальнюючу назву: 1) «З рідної світлиці слово предків ллється»; 2) «Батьківська гостина»; 3) «Благословенний той рід, який дає дітям коріння і крила».

Етап впровадження проєкту та виконання запланованих проєктних дій передбачав розширення кола знань, уявлень про Батьківщину та широке використання засобів народної педагогіки (забавлянок, закличок, лічилок, скоромовок, ігор та забав, загадок, прислів'їв, приказок, приповідок, прикмет, казок, легенд, переказів, пісень, обрядів, традицій, звичаїв, свят).

Четвертий блок технології передбачав виконання дітьми практичних завдань народознавчого характеру, як-то: створити летбук власного народознавчого досвіду на основі моделі «Дерева Роду – дерева життя» й структурувати набуті (світоглядні, культурні, мистецькі) знання, уміння та навички.

На заключному етапі обговорювалися і аналізувалися результати проєктної діяльності, презентувався досвід та здійснювався вибір варіантів продовження проєктної діяльності.

Ефективними на формульованому етапі експерименту виявилися такі форми і методи роботи, як: індивідуальні, мікрогрупові, групові, масові, а також життєве проєктування, тренінги, ігрова діяльність, рефлексія, аналіз життєвих ситуацій, цільова творча програма, соціальна практика, творче портфоліо, діалог, фасилітація, педагогічна підтримка, створення ситуацій успіху та вибору, підтримка ініціативи, соціальна практика, що забезпечили позитивні зміни у рівнях вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки.

Узагальнення показників рівнів вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки ЕГ та КГ після завершення формувального етапу педагогічного експерименту засвідчило позитивну динаміку (див. табл.). Так, в ЕГ значно зменшилась кількість дітей молодшого шкільного віку з низьким (на 11,7 %) та середнім (на 16,0 %) рівнями вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини за когнітивним компонентом. Відповідно спостерігається збільшення кількості дітей ЕГ з достатнім (на 16,2 %) та високим (на 13,1 %) рівнями вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини за когнітивним компонентом. В ЕГ на 10,0 % зменшилась кількість молодших школярів з низьким та середнім – на 16,0 % рівнями вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини за емоційно-ціннісним компонентом – за рахунок збільшення кількості дітей молодшого шкільного віку з достатнім (на 16,0 %) та високим (на 10,0 %) рівнями вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини.

Таблиця

Динаміка рівнів вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів на початку і після закінчення дослідно-експериментальної роботи (у %)

Рівні вихованості		Високий		Достатній		Середній		Низький	
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Ціннісне ставлення до Батьківщини за когнітивним компонентом (знання про любов до Батьківщини, безкорисливе піклування, самоповагу)	До експерименту	7,7	7,3	29,2	29,5	34,3	34,0	28,9	28,0
	Після експерименту	20,8	10,7	45,4	33,3	21,1	31,9	12,7	24,1
	Динаміка	+13,1	+3,4	+16,2	+3,8	+13,2	-2,1	-16,2	-3,9
Ціннісне ставлення до Батьківщини за емоційно-ціннісним компонентом (бажання виявляти любов до Батьківщини, безкорисливе піклування, самоповагу)	До експерименту	10,7	10,6	23,5	23,7	38,5	38,1	29,0	27,6
	Після експерименту	20,7	12,6	39,5	27,1	22,5	34,7	17,3	25,2
	Динаміка	+10,0	+2,0	+16,0	+3,4	-16,0	-3,4	-10,0	-2,4
Ціннісне ставлення до Батьківщини за поведінковим компонентом (вміння виявляти любов до Батьківщини, безкорисливе піклування, самоповагу у поведінці)	До експерименту	6,6	6,8	25,8	25,7	37,7	37,7	30,0	30,3
	Після експерименту	16,2	9,7	44,1	30,0	23,2	34,3	16,6	25,1
	Динаміка	+9,6	+2,9	+18,3	+4,3	-14,5	-3,4	-13,4	-4,8

Збільшення кількості молодших школярів ЕГ з високим рівнем вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини за поведінковим компонентом відбулось на 9,6 %, з достатнім рівнем – на 18,3 %. Спостерігається

зменшення кількості дітей ЕГ із низьким – на 13,4 % та середнім – на 14,5 % рівнями вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини. Певні позитивні зміни спостерігаються і в контрольних групах дітей молодшого шкільного віку, але вони виявилися не такими суттєвими.

Застосування статистичних методів обробки даних за допомогою t-критерія Стьюдента з метою порівняння початкових і кінцевих результатів дослідно-експериментальної роботи засвідчила ефективність формувального етапу експерименту.

Установлено, що відмінності рівнів вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів в кінці формувального етапу експерименту не випадкові, а є результатом упровадження педагогічних умов виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне обґрунтування і практичне розв'язання актуальної проблеми виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки. Результати проведеного дослідження засвідчили ефективність досягнення мети, вирішення поставлених задач, що стало підставою для формулювання таких *висновків*:

1. Шляхом теоретичного аналізу уточнено сутність понять: «ціннісне ставлення до Батьківщини», «виховання ціннісного ставлення до Батьківщини», «вихованість ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів».

«Ціннісне ставлення до Батьківщини» розглядаємо як особистісний феномен, який визначає значимість Батьківщини у житті молодшого школяра, детермінованої національною самосвідомістю та національно-культурною ідентичністю, що спонукає до відповідної моральної поведінки і проявляється у любові до Батьківщини, безкорисливому піклуванні і самоповазі.

«Виховання ціннісного ставлення до Батьківщини» уточнюється нами як багаторівнева система, яка у певній послідовності взаємопов'язаних компонентів забезпечує виховання національної самосвідомості, особистісно-психологічних феноменів національно-культурної ідентичності, що забезпечують вироблення емоційно-вольових установок особистості на національні ідеали, любов до Батьківщини, безкорисливе піклування і самоповагу на основі народознавчого потенціалу України.

«Вихованість ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів» є результатом цілісного виховного впливу на молодших школярів засобами народної педагогіки, спрямованого на розширення кола знань, уявлень дітей про Батьківщину, які через гуманістичні переживання і мотиви реалізуються у їхній поведінці.

2. Виявлено потенціал народної педагогіки в освітньому процесі початкової школи у контексті виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів, а саме: 1) з'ясовано, що ціннісне ставлення до Батьківщини ґрунтується на національно-культурній ідентичності як особистісно-соціальному феномені,

що визначає відчуття своєї належності до Батьківщини, нації, родини, сім'ї та природного середовища, а також потребу у оволодінні, збереженні та передачі культурної спадщини свого народу; 2) змістове наповнення засобів народної педагогіки має не тільки пізнавальне значення про життя українського народу, – у ньому зафіксовані моральні норми та правила життя, що є основою формування ціннісних ставлень; 3) народна педагогіка в своїй основі реалізує запити програми нової української школи, згідно компетентнісного підходу виховання, де знання, крім інформаційного, мають ще й ціннісне навантаження з виховною метою; 4) фольклор, казки, пісні, звичаї та традиції впливають на формування інтелектуальної сфери у дитини, збагачуючи її народними інструментами пізнання основ життя, згідно культурологічного підходу, орієнтуючи молодших школярів на осмислення культури і традицій рідного народу.

3. На підставі здійсненого теоретичного аналізу обґрунтовано базові цінності (любов до Батьківщини, безкорисливе піклування, самоповага) та психологічні механізми (національно-культурна ідентичність та національна самосвідомість); функції (аксіологічна, виховна, активно-перетворювальна, самовиховна, регулятивна, гуманістична), які активно задіяні у процесі виховання ціннісного ставлення до Батьківщини засобами народної педагогіки.

Визначено структурні компоненти вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини, а саме: когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий.

4. Визначено критерії вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини з відповідними показниками й схарактеризовано рівні вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів.

Критерієм когнітивного компоненту є – «знання про ціннісне ставлення до Батьківщини» (знання, уявлення, усвідомлення про культурну спадщину українського народу; знання традицій народної педагогіки; знання про такі цінності, як любов до Батьківщини, безкорисливе піклування, самоповагу).

Критерій емоційно-ціннісного компоненту – «бажання виявляти ціннісне ставлення до Батьківщини» (сприйняття культурної спадщини українського народу, традицій народної педагогіки; бажання виявляти такі цінності, як любов до Батьківщини, безкорисливе піклування, самоповагу).

Критерій поведінкового компоненту – «прояв ціннісного ставлення до Батьківщини у реальній діяльності» (уміння дотримуватись народного етикету, звичаїв, традицій; уміння виявляти любов до Батьківщини, безкорисливе піклування, самоповагу у поведінці).

На основі визначених критеріїв і показників схарактеризовано рівні вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів (високий, достатній, середній, низький).

5. Розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки, а саме: створення виховного середовища закладу загальної середньої освіти стосовно виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів на основі народно-педагогічного досвіду; підготовка педагогів до роботи з виховання ціннісного ставлення до Батьківщини

у молодших школярів на основі народної педагогіки; реалізація проектної технології виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки. У дисертаційному дослідженні виховне середовище розглядається як динамічна система педагогічних законів та закономірностей, що дозволяла трансформувати зовнішньо детермінований виховний процес у внутрішньо зумовлений за допомогою суб'єкт-суб'єктної (сміслоактуалізуючий діалог) та соціально-педагогічної (виховний простір проєктів) стратегій.

Розроблено та апробовано проектну технологію виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки «Культурна спадщина моєї Батьківщини», що була розрахована на дванадцять тижнів і передбачала доцільне використання різноманітних форм і методів виховної роботи, зокрема таких, як живе проектування, тренінг, ігрову діяльність, рефлексію, аналіз життєвих ситуацій, цільову творчу програму, соціальну практику, творче портфоліо, діалог, фасилітацію, педагогічну підтримку, створення ситуацій успіху та вибору, підтримку ініціативи тощо. У змісті роботи з педагогами довели свою ефективність: тренінг для вчителів «Рідне слово у виховній палітрі педагога», лекція-огляд педагогічних творів духовного спрямування, лекція-бесіда, семінар, практичне заняття, тренінг, перегляд відкритих занять тощо.

Ефективність педагогічних умов виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки доведено кількісно-якісними змінами. Узагальнення показників рівнів вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки після завершення формувального етапу педагогічного експерименту засвідчило позитивну динаміку: в експериментальних групах значно зменшилась кількість дітей молодшого шкільного віку з низьким (на 13,2 %) та середнім (на 14,5 %) рівнями вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини. Відповідно зросла кількість молодших школярів з достатнім – на 16,9 % та високим (на 10,8 %) рівнями вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини.

Порівняння початкових і кінцевих результатів дослідно-експериментальної роботи засвідчило ефективність педагогічних умов виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки з метою підвищення національної самосвідомості та національно-культурної ідентичності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. Перспективними вважаємо подальші наукові пошуки щодо: виховання ціннісного ставлення до Батьківщини в інших вікових періодах розвитку дитини; розробки інноваційних технологій з питань виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у дітей на основі народної педагогіки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України (у тому числі ті, які індексуються в науково-метричних базах).

1. Гриців, Т. Г. (2016). Виховання ціннісного ставлення до Батьківщини засобами народної педагогіки як наукова проблема. *Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць*. Вип. 20, (Кн. 1), 121-132.
2. Гриців, Т. Г. (2017а). Структура та функції ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки. *Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць*. Вип.21, (Кн.1), 145-155.
3. Гриців, Т. Г. (2017б). Вікові особливості виховання ціннісного ставлення до батьківщини засобами народної педагогіки у молодших школярів. *Гірська школа Українських Карпат*, 17, 91-95.
4. Гриців, Т. Г. (2018а). Використання народознавчих елементів гри у вихованні ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Серія «Соціальна робота. Соціальна педагогіка»*. Вип. 24, (С. 11, Т. II), 34-42.
5. Гриців, Т. Г. (2018б). Особливості виховання ціннісного ставлення до батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки. *Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць* (Вип.22), 64-74.

Статті у зарубіжних наукових виданнях

6. Hrytsiv, T., & Hrytsiv, S. (2020d). Education of th value attitude in younger pupils in the project technology «The tree of life – the tree of genus». *EUREKA: Social and Humanities*, Tallinn, Eesti, Number 2, 43-52.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Гриців, Т. Г. (2018с). Використання засобів народної педагогіки у вихованні ціннісного ставлення до батьківщини у молодших школярів. *Особистість у просторі виховних інновацій: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*, Івано-Франківськ: НАІР, 19 жовтня 2018 р., (с.82-87).
8. Гриців, Т. Г. (2018d). Діагностика вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України* (Вип.6), Івано-Франківськ: НАІР, (с.79-84).
9. Гриців, Т. Г. (2019а). Методика виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки. *Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*, Івано-Франківськ: НАІР, 24-25 жовтня 2019 р. (с.100-106).
10. Гриців, Т. Г. (2020а). Виховання ціннісного ставлення до Батьківщини засобами народної педагогіки в умовах Нової української школи. *Професійний*

розвиток педагога: матеріали Всеукраїнської науково-практичної е-конференції «Імплементція інклюзивної освіти в контексті реформування Нової української школи», Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 28 квітня 2020 р., (с. 28-31).

11. Гриців, Т. Г. (2020b). Педагогічні умови виховання ціннісного ставлення до батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки, *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України за 2019 рік (Вип.8)*, Івано-Франківськ: НАІР, (с.56-60).

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

12. Гриців, Т. Г. (2019). *Не всі «красиві» слова мудрі, не всі «мудрі» слова красиві.* Шкільний світ, 5 (805), 11-20.

13. Гриців, Т. Г. (2020). *Слово до слова.* Шкільний світ, 10 (834), 16-32.

АНОТАЦІЇ

Гриців Т. Г. Виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання – Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, Київ, 2021.

Дисертаційне дослідження присвячено проблемі виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки.

На засадах теоретичного аналізу досліджуваної проблеми уточнено сутність понять «ціннісне ставлення до Батьківщини», «виховання ціннісного ставлення до Батьківщини», «вихованість ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів»; визначено базові цінності – любов до Батьківщини, безкорисливе піклування, самоповага. З'ясовано потенціал народної педагогіки в освітньому процесі початкової школи у контексті виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів.

Визначено структурні компоненти вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини, а саме: когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий.

Розроблено критерії («знання про ціннісне ставлення до Батьківщини»; «бажання виявляти ціннісне ставлення до Батьківщини»; «прояв ціннісного ставлення до Батьківщини у реальній діяльності» з відповідними показниками, схарактеризовано рівні (високий, достатній, середній, низький) вихованості ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів засобами народної педагогіки. Охарактеризовано психологічні механізми (національна самосвідомість та національно-культурна ідентичність) та функції виховання ціннісного ставлення до Батьківщини.

Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов виховання ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших

школярів засобами народної педагогіки. Розроблено й апробовано проектну виховну технологію для молодших школярів «Культурна спадщина моєї Батьківщини», яка передбачає доцільне використання різноманітних форм і методів виховної роботи,

Ключові слова: ціннісне ставлення до Батьківщини, любов до Батьківщини, безкорисливе піклування, самоповага, національна самосвідомість, національно-культурна ідентичність, проектна технологія.

Грицев Т. Г. Воспитание ценностного отношения к Родине у младших школьников средствами народной педагогики. – Квалификационная научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания – Институт проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины, Киев, 2021.

Диссертационное исследование посвящено проблеме воспитания ценностного отношения к Родине у младших школьников средствами народной педагогики.

На основе теоретического анализа исследуемой проблемы уточнена сущность понятий «ценностное отношение к Родине», «воспитание ценностного отношения к Родине», «воспитанность ценностного отношения к Родине у младших школьников»; определены базовые ценности – любви, бескорыстной заботы, самоуважения. Определен потенциал народной педагогики в образовательном процессе начальной школы в контексте воспитания ценностного отношения к Родине у младших школьников.

Определены структурные компоненты воспитанности ценностного отношения к Родине, а именно: когнитивный, эмоционально-ценностный, поведенческий.

Разработаны критерии («знание о ценностном отношении к Родине», «желание проявлять ценностное отношение к Родине», «проявление ценностного отношения к Родине в реальной деятельности» с соответствующими показателями, охарактеризованы уровни (высокий, достаточный, средний, низкий) воспитанности ценностного отношения к Родине у младших школьников средствами народной педагогики. Охарактеризованы психологические механизмы (национальное самосознание и национально-культурная идентичность) и функции воспитания ценностного отношения к Родине.

Теоретически обоснована и экспериментально проверена эффективность педагогических условий воспитания ценностного отношения к Родине у младших школьников средствами народной педагогики. Разработана и апробирована проектная воспитательная технология для младших школьников «Культурное наследие моей Родины», которая предусматривает целесообразное использование различных форм и методов воспитательной работы,

Ключевые слова: ценностное отношение к Родине, любовь к Родине, бескорыстная забота, самоуважение, национальное самосознание, национально-культурная идентичность, проектная технология.

Hrytsiv T.H. Cultivation of a values-based attitude towards the Motherland among younger schoolchildren by means of folk pedagogy. - Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for the degree of candidate of pedagogical sciences in specialty 13.00.07 – theory and methods of education. – Institute of Problems on Education of the Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, 2021.

The thesis research is devoted to the problem of cultivation of a values-based attitude towards the Motherland among younger schoolchildren by means of folk pedagogy.

On the basis of a theoretical analysis of the problem under study, the essence of the concepts of «values-based attitude towards the Motherland», «cultivation of the values-based attitude towards the Motherland», «educatedness of the values-based attitude towards the Motherland among younger schoolchildren» was clarified. The potential of folk pedagogy in the educational process of elementary school in the context of cultivation of a values-based attitude towards the Motherland in younger schoolchildren was revealed.

Based on the theoretical analysis, basic values (devotion to native country, selfless care, self-esteem) and psychological mechanisms (national-cultural identity and national self-awareness) are substantiated; functions (axiological, educational, active-transforming, self-educational, regulatory, humanistic), which are actively involved in the process of cultivation of the values-based attitude towards the Motherland by means of folk pedagogy.

It was found that «the educatedness of the values-based attitude towards the Motherland among younger schoolchildren» is the result of an integral educational impact on younger schoolchildren by means of folk pedagogy, aimed at expanding the range of knowledge, ideas of children about the Motherland, which are realized in their behavior through humanistic experiences and motives.

The structural components of educatedness of the values-based attitude towards the Motherland are determined, namely: cognitive, emotional-value, behavioral.

Criteria have been developed («knowledge of the values-based attitude towards the Motherland»; «desire to show the values-based attitude towards the Motherland»; «demonstration of the values-based attitude towards the Motherland in real activity» with relevant indicators; the levels (high, sufficient, middle, low) of educatedness of the values-based attitude towards the Motherland in younger schoolchildren by means of folk pedagogy, psychological mechanisms (national self-awareness and national-cultural identity) and functions of cultivation of the values-based attitude towards the Motherland are characterized.

The pedagogical conditions for the cultivation of a values-based attitude towards the Motherland in younger schoolchildren by means of folk pedagogy were developed, theoretically substantiated and experimentally tested, namely: creation of an educational environment for a general secondary education institution regarding the cultivation of a values-based attitude towards the Motherland in younger schoolchildren on the basis of folk pedagogical experience; preparation of teachers for the work on cultivation of a

values-based attitude towards the Motherland in younger schoolchildren on the basis of folk pedagogy; implementation of design technologies for the cultivation of a values-based attitude towards the Motherland in younger schoolchildren by means of folk pedagogy. In the thesis research, the educational environment is considered as a dynamic system of pedagogical laws and patterns, which made it possible to transform an externally determined educational process into an internally conditioned one with the help of subject-subjective (meaningful dialogue) and socio-pedagogical (educational space of projects) strategies.

The project technology of cultivation of values-based attitude towards the Motherland in younger schoolchildren «Cultural heritage of my Motherland» was developed and proven by means of folk pedagogy, which was calculated for twelve weeks and provided for the expedient use of various forms and methods of educational work, in particular, such as live design, training, play activities, reflection, an analysis of real-life situations, a targeted creative program, social practice, a creative portfolio, a dialogue, facilitation, pedagogical support, creating situations of success and choice, support for initiative and so on. In terms of work with teachers, the following have proven their effectiveness: training for teachers «A native word in the educational palette of a teacher», a lecture-review of pedagogical works of a spiritual direction, a lecture-conversation, a seminar, a practical training, viewing open classes, etc.

The effectiveness of the pedagogical conditions for the cultivation of a values-based attitude towards the Motherland in younger schoolchildren by means of folk pedagogy has been proven by quantitative and qualitative changes. The generalization of the indicators of the levels of cultivation of the values-based attitude towards the Motherland among younger schoolchildren by means of folk pedagogy after the completion of the formative stage of the pedagogical experiment showed a positive dynamics: in the experimental groups, the number of children of elementary school age with low (by 13.2%) and middle (by 14.5%) levels of educatedness of the values-based attitude towards the Motherland has significantly decreased. Accordingly, the number of younger schoolchildren with sufficient – by 16.9% and high (by 10.8%) levels of educatedness of the values-based attitude towards the Motherland has increased.

Comparison of the initial and final results of the experimental work showed the effectiveness of the pedagogical conditions for the cultivation of a values-based attitude towards the Motherland in younger schoolchildren by means of folk pedagogy in order to increase national self-awareness and national-cultural identity.

The conducted research does not exhaust all aspects of this problem. We consider promising further scientific searches for: cultivation of values-based attitude towards the Motherland in other age periods of the child's development; development of innovative technologies on issues relating to the cultivation of a values-based attitude towards the Motherland in children based on folk pedagogy.

Key words: values-based attitude towards the Motherland, devotion to native country, selfless care, self-esteem, national self-awareness, national-cultural identity, project technology.

Підписано до друку 25.02.2021 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 052
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.